

Magdalena Grabowska
Wydział Filologiczny, Uniwersytet Gdański

ŚWIADECTWO NAWRÓCENIA JAKO AUTONARRACJA Z PERSPEKTYWY JĘZYKOWO-PSYCHOLOGICZNEJ. ANALIZA PROBLEMATYKI NA PRZYKŁADZIE WYPOWIEDZI CHRZEŚCIJAN EWANGELIKALNYCH

Wstęp

Świadectwo nawrócenia, obok kazania oraz modlitwy uwielbienia, należy do najbardziej charakterystycznych wypowiedzi, z którymi możemy spotkać się wśród chrześcijan wyznających swoją wiarę w sposób ewangeliczny¹. Chrześcijanie ewangeliczni czują się powołani do składania świadectwa, ponieważ dzięki temu przekazują światu dobrą nowinę o Chrystusie Zbawicielu. Słowo „świadectwo” pojawia się w wielu fragmentach Pisma Świętego, zwłaszcza w Nowym Testamencie. Wystarczy przywołać takie wersety z ewangelii, jak: Mt 10,18; Mk 13,9; Łk 21,13. Zacytujmy jeden z nich: „Będą was wydawać sądom, a w synagogach będziecie bici; postawią was też przed namiestnikami i królami z mego

¹ Ewangeliczne/ewangelikalne chrześcijaństwo (inaczej: „ewangelikalizm”) postrzegane jest jako nurt ponadwyznaniowy, który zrodził się w łonie protestantyzmu konserwatywnego na początku dwudziestego wieku. Jego korzenie ściśle wiążą się z okresem reformacji, z działalnością takich osób jak: Marcin Luter, Jan Kalwin, Ulrych Zwingli oraz Menno Simmons. W związku z tym wśród postulatów znajdujemy podstawowe tezy reformacyjne, to jest: *Tylko Pismo, Tylko Chrystus, Tylko łaska, Tylko przez wiarę*. Przedstawiciele ruchu podkreślają konieczność osobistej relacji człowieka z Bogiem przez Chrystusa oraz przyjęcia chrztu w sposób świadomy, tak jak opisuje to Nowy Testament. Zdaniem Zbigniewa Karczewskiego („Ewangelikalizm”, artykuł zamieszczony na stronie internetowej poświęconej teologii protestanckiej, <http://www.teologia.protestanci.org/artykuly/art71.php>) nurt ten czerpie ze średniowiecznych inspiracji, kiedy to rodziły się pierwsze ruchy odnowy Kościoła, jak również znajduje się pod wpływem późniejszych ruchów odnowy takich jak: purytaniezizm, pietyzm oraz metodyzm. Istotne znaczenie dla powstania tej duchowości miały tak zwane „przebudzenia”, które odnotowano w krajach anglosaskich. Obecnie najbardziej znanymi przedstawicielami nurtu ewangelikalnego są Kościoły Baptystyczne oraz Zielonoświątkowe.

powodu, abyście złożyli świadectwo przed nimi”². Słowo to jest głęboko zakorzenione w języku polskim, jednakże żaden z dostępnych słowników nie wskazuje na jego związek z dziedziną religijną. W *Słowniku języka polskiego*³ odnajdujemy następującą definicję:

Świadectwo 2. Fakt świadczący o czymś, dowód czegoś; 3. Orzeczenie, potwierdzenie czegoś przez naoczego świadka utrwalone w dokumentach, zapiskach; wiadomości o czymś.

Z podobną wykładnią na temat znaczenia leksemu *świadectwo* spotykamy się w *Słowniku współczesnego języka polskiego*⁴. *Prowadzone przeze mnie od dłuższego czasu obserwacje, dotyczące zachowań językowych wśród członków Kościołów ewangelicznych, skłaniają do licznych refleksji. Choć świadectwo nawrócenia można rozpatrywać w kategoriach gatunkowych, to jednak jest to niewystarczająca perspektywa. Na wypowiedź tę można spoglądać przez pryzmat narracji o znamionach autobiografii. Obserwacje wskazują na to, że opowieść ta pełni szereg ważnych funkcji w Kościele ewangelicznym, wśród których na plan pierwszy wysuwa się funkcja spajająca i organizująca funkcjonowanie społeczności wierzących. Zgodnie z obserwacjami, opowieść ta pełni w Kościele ewangelicznym wiele ważnych funkcji. Świadectwo jawi się jako nieodzowny składnik tożsamości ewangelikalnej. Chrześcijanin, wierzący w sposób ewangeliczny, „przechowuje” historię nawrócenia w pamięci i jest nieustannie gotowy na to, aby je opowiadać innym ludziom. Zatem świadectwo nawrócenia, oprócz tego, że jest realizacją schematu wypowiedzi, jest też przykładem grupotwórczej narracji. Stąd też można na nie spojrzeć przez pryzmat psychologiczno-społeczny i w celach badawczych zastosować koncepcję, zaczerpniętą z nauk społecznych, zwaną „schematem autonarracyjnym”.*

Nawrócenie (*konwersja*) jako przykład zjawiska modelującego kulturę

Nawrócenie (*konwersję*) można ująć w kategoriach procesu, który wywołuje zmianę, zaburza istniejący ład w kulturze. Wyrasta z pewnego systemu ideologicznego, skierowanego w stronę kształtowania wydarzeń przyszłych. Ma charakter ideału religijnego, którego celem jest modelowanie rzeczywistości poprzez wywołanie zmiany⁵. W rozumieniu teologii chrześcijańskiej, konwersja jest przejawem refleksji nad wiarą. W szerszym pojęciu jest nawet jej synonimem⁶.

² *Biblia to jest Pismo Świąte Starego i Nowego Testamentu* (pot. *Biblia Warszawska*), Warszawa 1975.

³ *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, Warszawa 1981, s. 458.

⁴ *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, Warszawa 2001, s. 406.

⁵ E. Hałas, *Konwersja. Perspektywa socjologiczna*, Lublin 1992, s. 11.

⁶ Tamże, s. 25.

Judaizm oraz chrześcijaństwo zapoczątkowały w kulturze europejskiej motyw konwersji (gr. *metanoia*), rozumianej jako przemiana duszy jednostki, świadome odejście od obojętności lub też odwrócenie się od jakiejś formy religijności. Niezależnie od motywu zmiana ta wywołana jest świadomością istniejącego zła, od którego jednostka pragnie się odwrócić oraz poszukiwaniem zbawienia w sferze *sacrum*⁷.

Fakt przyjścia Jezusa na ziemię i Jego nauczanie najlepiej odzwierciedlają istotę ewangelicznego nawrócenia. Jezus nawoływał do odwrócenia się od grzechu, które miało stanowić znak przyjęcia łaski Boga i jednocześnie uznania swojej słabości i bezsilności. Bóg, objawiony przez Jezusa, poszukuje zagubionych, ponieważ pragnie, aby człowiek zwrócił swoją uwagę na Niego, aby się do Niego zbliżył⁸.

Znaczenie konwersji w różnych odłamach chrześcijaństwa

Znaczenie konwersji w teologii katolickiej zostało zminimalizowane w momencie, gdy narodziła się nauka o sakramentach i łasce jako środkach wiary i zbawienia wskazywanych przez Kościół. Chrzest jest uznawany za sakrament odrodzenia, natomiast sakrament pokuty pozwala na odnawianie życia nadprzyrodzonego⁹.

Protestantyzm rozwinął inne rozumienie znaczenia konwersji w życiu człowieka. W tym odłamie przyjmuje się, że zły czyn jest przede wszystkim wynikiem zepsutej, skażonej grzechem ludzkiej natury, która w przypadku braku nawrócenia, uniemożliwia spontaniczne okazywanie miłości Bogu i bliźniemu. W tej teologii konwersja jest koniecznym środkiem do uzyskania zbawienia¹⁰. Z podobną wykładnią na temat znaczenia konwersji spotykamy się w ewangelikalizmie. Tam również jest ona postrzegana jako element nieodzowny do tego, aby zostać zbawionym.

Świadectwo nawrócenia – opowieść o spotkaniu

Najczęściej możemy się spotkać ze świadectwem przekazywanym w formie ustnej. Zdarza się, że dociera do odbiorcy w postaci pisemnej, jednak jego formą pierwotną jest wypowiedź ustna. Słuchając świadectwa nawrócenia, poznajemy

⁷ Tamże.

⁸ Tamże, s. 13.

⁹ Tamże, s. 25–26.

¹⁰ Tamże, s. 26.

fragment życiorysu człowieka naznaczony przemianą. Jest to opowieść o spotkaniu człowieka z Bogiem, które zapoczątkowało egzystencjalną metamorfozę. Składa się z trzech stałych części: opis życia przed nawróceniem, moment przemiany, opis życia w chwili obecnej, ukazujący następstwa przemiany.

Przyjmuje się, że świadectwem jest takie wykonanie językowe, w którym osoba daje dowód szczególnej ingerencji Boga w jej życie¹¹. Jest to wypowiedź o charakterze religijnym, z którą najczęściej spotykamy się w Kościołach z nurtu protestantyzmu ewangelikalnego, a także w łonie wspólnot katolickich realizujących postulat nowej ewangelizacji¹². Cytowana wielokrotnie Modnicka¹³ podkreśla, że chrześcijanie ewangelikalni, mówiąc o składaniu świadectwa, mają na myśli nie tylko wymiar werbalny, lecz także postawę życiową, która jest naczyniem wiary i przekonań religijnych.

Świadectwo nawrócenia jako przykład skonwencjonalizowanej wypowiedzi o znamionach gatunku

Noemi Modnicka¹⁴ w swoim etnograficznym opracowaniu, dotyczącym polskiego ewangelikalizmu, pisze o świadectwie jako gatunku. Na podstawie badań uznaje świadectwo za gatunek wypowiedzi typowy dla członków społeczności ewangelicznych. Jej zdaniem częstą formułą w wypowiedziach badanych osób jest zwrot „składać świadectwo”. Pojawiają się jeszcze inne typowe zwroty opisujące zjawisko, związane z potwierdzeniem swojej wiary, jak na przykład: „świadectwo życia” lub też „świadczanie życiem”¹⁵. Odnosiłam jeszcze inne połączenia z leksemem *świadectwo*: wygłaszać świadectwo, opowiadać/mówić świadectwo.

Przyjmuje się, że przed przystąpieniem do chrztu, katechumen powinien publicznie, w obecności członków Kościoła, opowiedzieć o swojej drodze do Boga¹⁶. Akt ten jest interpretowany jako znak gotowości do włączenia się w społeczność chrześcijańską. Istnieje jeszcze inna przyczyna, z powodu której wierzący składa świadectwo. U jej źródła leży przekonanie o konieczności głoszenia

¹¹ N. Modnicka, *Małe światy polskiego ewangelikalizmu. Studium z antropologii interpretatywnej*, Łódź 2013, s. 210.

¹² Por. adhortacja apostołska papieża Pawła VI pt. *Evangelii nuntiandi. O ewangelizacji w świecie współczesnym*, dostępna za pośrednictwem portalu Opoka, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/adhortacje/evangelii_nuntiandi.html [data dostępu 29.06.2016].

¹³ N. Modnicka, dz. cyt., 2013, s. 210 przypis.

¹⁴ Tamże, s. 210.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

dobrej nowiny. Słuchaczami są wówczas osoby spoza Kościoła. Tę postać świadectwa wyróżniają elementy perswazyjne: odpowiedzi na wątpliwości, które mogą się pojawić w głowach słuchaczy (np. wplatanie w wypowiedź zdań, które stanowią odpowiedź na potencjalne pytania, jakie mogą nasuwać się słuchaczom), ton wyrażający gorącą zachętę do podjęcia refleksji nad życiem. Kierując się potrzebą dotarcia do odbiorcy ze zrozumiałym przekazem, osoby wygłaszające świadectwo często starają się dopasować sposób mówienia do kompetencji komunikacyjnych słuchacza i unikają środków charakterystycznych dla mowy ewangelicznie wierzących chrześcijan¹⁷.

Świadełstwo nawrócenia w istocie posiada liczne cechy wypowiedzi wzorca. Za każdym razem uwidacznia się w nim stały schemat kompozycyjny: „(...) przedtem (przed tym doświadczeniem) – wtedy (doświadczenie) – teraz (po tym doświadczeniu)”¹⁸. Świadełstwo można zatem uznać za wzorec odzwierciedlający konwencję kulturową, w którym pojawiają się kategorie formalnojęzykowe, ale także pewien obraz świata, hierarchie wartości, czy określone cechy pragmatyczne związane z charakterystyką użytkowników¹⁹. Gajda dodaje, że ludzkie porozumiewanie się zawsze przebiega w ramach typowych form, przy użyciu gatunków. „Wcielamy swoje myśli i intencje w określone wzorce, choć możemy nie uświadamiać sobie ich istnienia”²⁰. U Bachtina²¹ czytamy, że:

Gatunki mowy są nam dane w taki niemal sposób, jak język ojczysty, którego używamy bez trudności również przed teoretycznym opanowaniem gramatyki. Język rodzinny – zasób słów i reguł gramatycznych – poznajemy nie z leksykonów i podręczników, lecz dzięki konkretnym wypowiedziom, które słyszymy i które sami tworzymy w żywym obcowaniu językowym z otaczającymi ludźmi [...].

Choć, zdaniem Bachtina²², człowiek, konstruując dowolną wypowiedź, nieustannie operuje utrwalonymi formami gatunkowymi, to jednak są sytuacje, kiedy przemówienie/myśl jest budowana w sposób bardziej swobodny, elastyczny i twórczy. Co więcej, badacz twierdzi, że wraz z pogłębieniem doświadczenia związanego z operowaniem gatunkami, następuje ich internalizacja, co z kolei prowadzi do większej indywidualizacji sposobów ekspresji werbalnej.

¹⁷ Tamże.

¹⁸ M. Nowak, *Emocjonalizmy w świadectwach – gatunkowej formie wypowiedzi języka religijnego*, w: *Funkcja emocjonalna jednostek językowych i tekstowych*, red. K. Wojtczuk, A. Wierzbicka, Siedlce 2004, s. 157.

¹⁹ S. Gajda, *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*, w: *Polska genologia lingwistyczna*, red. D. Ostaszewska, R. Cudak, Warszawa 2008, s. 130.

²⁰ Tamże.

²¹ M. Bachtin, *Estetyka twórczości słownej*, przeł. D. Ulicka, Warszawa 1986, s. 373–374.

²² Tamże, s. 373.

Im lepiej opanowaliśmy gatunki, tym swobodniej posługujemy się nimi, pełniej i jaśniej wyrażamy w nich własną indywidualność (tam, gdzie to możliwe i konieczne), zgrabniej, subtelniej odzwierciedlamy niepowtarzalną sytuację, w jakiej przebiega porozumiewanie – jednym słowem: doskonale realizujemy naszą własną koncepcję językową²³.

Świadection jako wykonanie językowe o charakterze emocjonalnym

W dyskusji na temat ram gatunkowych świadectwa nawrócenia jako formy wypowiedzi, odnaleźć można specyficzną strukturę oraz zazwyczaj bardzo emocjonalny charakter. Moment, w którym człowiek doświadcza spotkania ze sferą *sacrum*, przedstawiony jest w świadectwie jako przełomowy w życiu człowieka – świadka. Towarzyszą tej chwili silne przeżycia wewnętrzne²⁴.

Podczas składania świadectwa, istotniejsza niż forma i styl wypowiedzi, jest treść, która wyraża autentyzm doświadczenia. Odnotowuje się obecność zwrotów konwencjonalnych, kolokwializmów oraz zauważa tendencję do upotocznienia języka religijnego. Właśnie ta ostatnia tendencja istotnie wpływa na dynamikę wypowiedzi oraz na wariantywność doboru środków ekspresji werbalnej. Mimo trwałego zestawu elementów konstruujących schemat gatunkowy wypowiedzi świadectwa, kształt poszczególnych wykonań językowych różni się. Trudno jest wyodrębnić względnie stały zestaw środków leksykalnych. Wyjątek stanowią jednostki dotychczas omówione jak i te, do których się odniosę w dalszej części opracowania. U osób, które spędziły pewien czas w gronie członków Kościoła ewangelikalnego, widać wpływy swoistego „żargonu” chrześcijańskiego²⁵. Z kolei osoby nieposiadające zbyt długiego stażu jako uczestnicy życia społeczności wierzących, posługują się językiem potocznym, zbliżonym do tego, jakim komunikują się w codziennych sytuacjach życiowych.

Świadection jako autonarracja

W świadectwie odnaleźć można znamiona schematu narracyjnego, o którym pisze Trzebiński w kilku publikacjach (m.in. 1992, 2002). Jest w nim obecny

²³ Tamże, s. 376.

²⁴ M. Nowak, dz. cyt., 2004, s. 158.

²⁵ Obserwuję rosnące zainteresowanie problematyką języka chrześcijan ewangelikalnych. Niezależny badacz, Tim Stewart, podjął się zbudowania słownika żargonu chrześcijan ewangelikalnych (*Christianese*). Na stronie internetowej <http://www.dictionaryofchristianese.com/> odnaleźć można przykłady anglojęzycznych terminów i zwrotów.

bohater wyznający wartości, intencje, pojawiają się komplikacje i przeszkody, a także ich rozwiązanie²⁶. Człowiek, który posiada rozbudowaną wiedzę skryptową²⁷ na własny temat, może odczuwać większą poznawczą kontrolę nad odpowiednimi obszarami rzeczywistości oraz nad swoim własnym losem²⁸.

Zdaniem Trzebińskiego²⁹ naturalną formą, obejmującą procesy myślenia o sobie oraz podejmowania decyzji, jest autonarracja. Jest to ograniczona czasowo historia, której schemat można porównać do scenariusza, wypełnionego konkretną fabułą, zależną od kontekstu³⁰.

Autonarracje zachodzą w przestrzeni społecznej jako procesy komunikacyjne i związane są z próbą zrozumienia zdarzeń, a zwłaszcza roli jednostki w ich przebiegu. Ich celem jest wyjaśnienie zachowania i podtrzymywanie poczucia tożsamości. Zdaniem Gergena³¹ zachowania są wynikiem interakcji społecznych, wymogów społecznych, oddziaływań interpersonalnych oraz interpretacji, które tworzone są przez jednostki. Autonarracja to opowieść na temat własnego ja w stosunku do jakiegoś wydarzenia lub przeżycia³². Zmierza w kierunku wyjaśnienia czynników, wpływających na takie, a nie inne zakończenie historii. Jej usytuowanie mieści się w kontekście określonego zbioru doświadczeń, które jednostka podziela lub nie podziela z innymi. Najistotniejszy jest tu stan końcowy, który powinien przedstawiać jakąś wartość³³.

Trzebiński podkreśla, że autorefleksja zawsze przebiega w ramach konstruowania fabuły, podlegającej schematowi: bohater ma określone cele, lecz napotyka przeszkodę, którą stara się przezwyciężyć i jednocześnie zrealizować swoje zamysły/plany. Treść, ukazująca powstanie i rozwiązanie problemu, wydaje się stanowić podstawową regułę budowania autonarracji³⁴. Struktura problematyki jest następująca:

²⁶ J. Trzebiński, *Narracyjne konstruowanie rzeczywistości*, w: *Narracja jako sposób rozumienia świata*, red. J. Trzebiński, Gdańsk 2002, s. 23.

²⁷ Wiedza skryptowa w psychologii dotyczy sposobu, w jaki ludzki umysł zarządza wiedzą, którą człowiek zdobywa w ciągu życia. Umysł tworzy tak zwane „skrypty”, czyli gotowe schematy zdarzeń, jak też instrukcje dotyczące postępowania w różnych sytuacjach (naukowiec.org).

²⁸ J. Trzebiński, *Narracyjne formy wiedzy potocznej*, Poznań 1992, s. 82.

²⁹ Tamże, s. 90.

³⁰ Tamże.

³¹ Patrz: K. Gergen, M. Gergen, *Narrative of the self*, w: *Studies in social identity*, red. T. Sarbin, K. Scheibe, Nowy York 1983; K. J. Gergen, M. Gergen, *The social construction of the narrative accounts*, w: *Historical social psychology*, red. K. Gergen, M. Gergen, Hillsdale 1984, podawane za J. Trzebińskim, dz. cyt., 1992, s. 86–87.

³² Tamże, s. 86–88.

³³ J. Trzebiński, dz. cyt., 1992, s. 86–87.

³⁴ Tamże, s. 90–91.

CEL – PRZESZKODA – PRZEZWYCIĘŻENIE – REZULTAT

Peter Stromberg³⁵, który zbadał fenomen narracji konwersyjnej z perspektywy antropologii kulturowej, zwraca uwagę na specyficzny i jednocześnie trudny do uchwycenia związek pomiędzy nawróceniem jako faktem, a opowieścią o nim. Twierdzi, że badacz nie powinien polegać na przekonaniu, że bezpośrednia relacja świadka jest zgodna z rzeczywistym sposobem, w jaki zaistniał fakt historyczny. Opowieść o nawróceniu naznaczona jest emocjami, które wzmagają się od chwili transformacji duchowej. To, do czego badacz w swoich rozważaniach nad naturą doświadczenia konwersji może się odnieść, ogranicza się tylko i wyłącznie do narracji konwersyjnej.

W relacjach ludzi na temat przemian, jakich doświadczyli w swoim życiu, a które dla każdego z nich wiążą się z doświadczeniem w sferze *sacrum*, Stromberg³⁶ wskazuje pewną cechę, która wprost odnosi się do narracji jako skutecznego narzędzia wykorzystywanego w terapii psychologicznej. Zauważa, że w momencie relacjonowania wydarzeń towarzyszących nawróceniu, osoby zachowują się tak, jakby przeżywały je po raz kolejny. Badacz przyrównuje to doświadczenie do rytuału, który tworzy rzeczywistość społeczną oraz daje poczucie tożsamości. Stromberg³⁷ podkreśla, że wierzący upatrują w nawróceniu przyczyn transformacji duchowej, związanej ze zmianą tożsamości. Jest to jednak niewystarczające wyjaśnienie. Autor dodaje, że z biegiem czasu wierzący uczą się nazywać i wyrażać to, czego doświadczyli w relacji z Bogiem. Używają do tego języka kanonicznego, charakterystycznego dla osób, które również doświadczyły nawrócenia. W chwili, kiedy wierzący relacjonują wydarzenia z przeszłości, następuje ich ponowne urzeczywistnienie. Właśnie dzięki konstruowaniu tej opowieści, człowiek przechodzi przemianę. Dzięki temu kształtuje swoją wolę, a także odnajduje nową tożsamość³⁸.

Realizacja schematu autonarracyjnego na przykładzie świadectwa nawrócenia

Autonarracja, jako podstawowy mechanizm budowania wiedzy o sobie samym oraz jako czynnik pomagający uzyskać poczucie tożsamości społecznej, wydaje się odpowiadać temu, co zachodzi w toku składania świadectwa nawrócenia, a także temu, jaką rolę przypisuje się samemu świadectwu w omawianej grupie wyznaniowej.

³⁵ P. G. Stromberg, *Language and self-transformation. A study of the Christian conversion narrative*, Cambridge 1993, s. 14–15.

³⁶ Tamże, s. 14–16.

³⁷ Tamże, s. 15–16.

³⁸ Tamże.

Świadectwo nawrócenia ukazuje fragment autobiografii człowieka z uwzględnieniem momentów kluczowych. Jako egzemplifikację poszczególnych etapów, pozwolę sobie zacytować fragmenty wypowiedzi-świadectwa Anny Świątczak, byłej wokalistki zespołu „Ich troje”, które można obejrzeć w Internecie za pośrednictwem kanału Youtube³⁹. W tym celu, zastosuję wcześniej wprowadzony schemat autonarracji, składający się z czterech głównych członów.

CEL: dążenie do zdobycia poczucia akceptacji, którego przejawem jest poszukiwanie sukcesu zawodowego (POSZUKIWANIE MIŁOŚCI, SZCZĘŚCIA – DOMINUJĄCY ARGUMENT)

– bardzo lubię brać sprawy w swoje ręce (...) tak bardzo nie chciałam być sobą, tak bardzo było mi źle z samą sobą, z tym, co reprezentuję (...).

PRZESZKODY: niedocenywanie w grupie społecznej

– słyszałam: „nawet czysto śpiewasz, ale, nawet fajna z ciebie dziewczyna, no ale...”, (...) jakoś nigdy nie słyszałam tego, że jest ok, po prostu kropka (...).

PRZEZWYCIEŻENIE: spotkanie z Bogiem

– na ulicy spotkała mnie dziewczyna, która powiedziała: „Słuchaj, chciałabym cię zaprosić na takie spotkanie chrześcijańskie. Kompletnie nie wiedziałam, z czym to się wiąże, ale powiedziałam, ok. I to było niesamowite, bo z dziewczyną, którą spotkałam pierwszy raz w życiu, spędziłam ponad dwie godziny na rozmowach o życiu. I wiedziałam jedno, ta dziewczyna ma coś, co ja całe życie szukam (...). (...) powiedziała mi jedno, że jest Bóg, który kocha, który akceptuje (...)

REZULTAT: odnalezienie akceptacji oraz sensu życia

– mam wspaniałego męża, który mnie kocha, który mnie szanuje, który wierzy we mnie, oboje wierzymy Bogu, że to on jest pierwszy, i też pierwszy w naszej rodzinie.

W świadectwie nawrócenia, opowiedzianym przez Annę Świątczak, poznamy fragment życiorysu artystki. Perspektywa wokalistki jako narratorki wydarzeń jest z początku dość pesymistyczna, ponieważ dowiadujemy się, że piosenkarka w przeszłości bezskutecznie poszukiwała akceptacji wśród ludzi. Wydaje się, że właśnie ten motyw stanowi osnowę wypowiedzi bohaterki. Przyznaje, że wielokrotnie była niedoceniana w grupie społecznej, zwłaszcza w środowisku artystycznym. Jednakże pewnego dnia spotkała osobę, która opowiedziała jej o Bogu. Zachwycona tą relacją artystka zaczęła uczęszczać na nabożeństwa do jednego z Kościołów ewangelicznych. Niestety po jakimś czasie zaprzestała tej praktyki. Pod wpływem kolejnych trudnych wydarzeń powróciła do społeczności

³⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=G-njw4eZH-Y> [data dostępu 26.05.2016].

wierzących, wyszła szczęśliwie za mąż i od tamtego czasu postrzega siebie jako osobę spełnioną, szczęśliwą, taką, która odnalazła sens życia oraz poczucie akceptacji.

Podczas oglądania relacji z przemiany zauważyć można wyraźne poruszenie artystki. Płaczem wyraża żal oraz skruchę z powodu własnych grzechów, a jednocześnie daje wyraz wdzięczności wobec Boga oraz ludzi, którzy w danym momencie życia stanęli na jej drodze i przyczynili się do transformacji duchowej. Duży nacisk kładzie na poczucie własnej wartości, które, mimo długich poszukiwań, odnalazła dopiero po spotkaniu z Bogiem. O tym, że Bóg akceptuje człowieka niezależnie od jego poczynań, po raz pierwszy dowiedziała się od przypadkowo spotkanej osoby. Ta wiadomość ją zachwyciła, ponieważ stanowiła odpowiedź na dotychczasową pustkę.

Typowe środki językowe a schemat kompozycyjny świadectwa

Zaprezentowany przykład świadectwa, ujęty w ramy schematu autonarracji, na poziomie realizacji językowej nie nosi znamion charakteryzujących tak zwany żargon chrześcijański. Opowieść artystki wyrażona jest w mowie potocznej, którą posługuje się ona na co dzień.

Chciałabym jednak zwrócić uwagę na istnienie języka kanonicznego, którym posługują się osoby wierzące, podczas relacjonowania przebiegu przemiany duchowej. Jego obecność jest szczególnie dostrzegalna w Kościołach realizujących postulaty pentekostalizmu⁴⁰, choć nie jest to jedyna reguła. Ponadto, interesujący wydaje się fakt, że z elementami świadectwa można spotkać się podczas słuchania innych wypowiedzi, takich jak kazanie czy modlitwa. Słuchając świadectw nawrócenia lub innych wypowiedzi, w których pojawiają się sformułowania charakterystyczne dla powyższej formy, z łatwością można wyodrębnić zwroty, które wpisują się w poszczególne składniki schematu kompozycyjnego: przedtem – wtedy – teraz. W celu wyluskania typowych konstrukcji, przesłuchałam kilka świadectw przedstawicieli zborów Kościoła Zielonoświątkowego w Polsce. Poniższa tabela zawiera cytaty w postaci niezmienionej, tak jak zostały zarejestrowane. Zostały one jedynie pogrupowane pod względem znaczenia. Średnikiem rozdzielam poszczególne egzemplifikacje charakterystycznych sformułowań.

⁴⁰ Inaczej ruchu zielonoświątkowego.

przedtem (przed tym doświadczeniem)	wtedy (doświadczenie)	teraz (po tym doświadczeniu)
<i>W moim sercu było pragnienie normalnej rodziny;</i>	<i>Spotkałem Jezusa;</i>	<i>Bóg mi pokazał (w znaczeniu: zrozumiałam/łem, co mam zrobić w danej sytuacji);</i>
<i>Wtedy myślałem o śmierci fizycznej, a nie o śmierci duchowej;</i>	<i>Gdy powierzamy naszą drogę Panu (...); Oddałem Ci swoje życie; Poznałem Jezusa; Przyjąłem Go; Poprosiłam Jezusa, żeby przyszedł do mojego serca, żeby został moim Panem i Zbawicielem;</i>	<i>Wkraczamy na drogę wzrostu, uwolnienia, pełnego uwolnienia (po nawróceniu człowiek doświadcza przemiany wewnętrznej);</i>
<i>Poczułam, że to jest miłość, której tak bardzo poszukiwałam (kiedy spotkałam Boga, zrozumiałam, że tego właśnie całe życie poszukiwałam);</i>	<i>Panie Boże przemieniłeś moje życie, moje serce;</i>	<i>Stawałam na Słowie i ogłaszałam, że cały mój dom będzie służył Bogu (modliłam się o członków rodziny i o ich nawrócenie);</i>
<i>Przyszedł taki czas w moim życiu...</i>	<i>Przyszła obecność, tak święta i wszechmogąca, nie czułam się godna, żeby ją przyjąć (w znaczeniu: osoba podczas modlitwy doznała szczególnej obecności Boga);</i>	<i>(...) gdzie budujesz swoją wiarę (...) (na czym/kim się wzorujesz przeżywając swoją religijność);</i>
	<i>Bóg pobudził moje serce;</i>	<i>Wierzę, że na mojej drodze postawi ludzi (osoby, którym będzie można głosić dobrą nowinę);</i>
<i>Nie miałam społeczności z ludźmi;</i>		

		<i>Bóg wynagrodził mi to w moim życiu (Bóg zrekompensował straty, które człowiek poniósł w życiu przed nawróceniem);</i>
		<i>Pan Jezus jest wierny swemu Słowu;</i>
		<i>Wzrastamy w autorytecie;</i>
		<i>Bóg przeprowadził mnie, miałem możliwość mówić o Jezusie;</i>

Wnioski i podsumowanie

Powyższe rozważania stanowiły próbę ustalenia, czym w istocie jest świadectwo nawrócenia oraz jaką rolę pełni w środowisku ewangelikalnym. Poczynione obserwacje wskazują na to, że świadectwo nawrócenia jest charakterystycznym gatunkiem wypowiedzi wśród chrześcijan ewangelicznych i pełni istotne role społeczne. Koncepcja schematu autonarracyjnego, rozpropagowana przez Trzebińskiego, wydaje się szczególnie cenna w tej dyskusji. Świadectwo nawrócenia można uznać za przykład autonarracji z kilku powodów. Po pierwsze, zachodzi w przestrzeni społecznej jako wyraz dochodzenia uczestnika wydarzeń do samoświadomości. Myślenie o nawróceniu, które należy już do przeszłości, sprawia, że uczestnik przeżywa je na nowo i dzięki temu, wydarzenie to podlega głębszej racjonalizacji. Rośnie zrozumienie wydarzeń i ich sensu. Zatem nim konwertyta publicznie złoży świadectwo, ma za sobą nie tylko samo wydarzenie, ale i proces racjonalizacji. Staje się gotowy na to, aby przystąpić do wspólnoty wierzących. Tak też się dzieje. W momencie publicznego wygłaszania świadectwa, osoba jest automatycznie uznawana przez społeczność Kościoła za człowieka wierzącego i zostaje włączona do wspólnoty Kościoła. Niezależenie od treści przeżyć, czy doboru środków językowych do opisu relacji, każdy człowiek konstruuje świadectwo w ten sam sposób, w oparciu o stały schemat kompozycyjny. Widać zatem wyraźnie, że jest to wynik interakcji społecznej z innymi wierzącymi, którzy nadają temu wydarzeniu określone znaczenie oraz kształtują jego przebieg. Co więcej, w tej opowieści najistotniejszy jest stan końcowy, a więc to, jak człowiek funkcjonuje po nawróceniu oraz, jak wygląda jego życie z Bogiem. Świadectwo nawrócenia realizuje schemat fabuły z jej

charakterystycznymi elementami, to jest bohaterem mającym określony cel, przeszkodą, która powstrzymuje bohatera przed urzeczywistnieniem tego celu, próbami przezwyciężenia tej przeszkody i wreszcie – osiągnięciem zamierzonego celu. Powtórzę raz jeszcze opinię Trzebińskiego, według którego podstawową regułą budowania autonarracji jest obecność treści, ukazującej przyczynę problemu wraz z rozwiązaniem⁴¹. Trudności, stopniowo pokonywane dzięki ingerencji Boga, często zostają uwypuklane przez nawróconych. Z perspektywy czasu okazuje się, że przez całe życie osoby te poszukiwały spełnienia, szczęścia i sensu życia, jednakże urzeczywistnienie tych pragnień było niemożliwe, ponieważ doświadczały zbyt wielu przeszkód. Wraz z nawróceniem następuje przełom. Konwertyci wielokrotnie podkreślają, że spotkanie z Bogiem stanowi źródło wolności od ciężaru grzechów, a zatem przynosi radość i poczucie spełnienia. Prowadzi do odzyskania sensu życia oraz motywuje do działania.

Kolejnym punktem styczności pomiędzy koncepcją autonarracji a świadectwem nawrócenia jest to, że schematy autonarracyjne, choć swój początek mają w myśleniu, przejawiają się także w działaniu. W przypadku osoby nawróconej, sposób życia i postępowania ma kluczowe znaczenie w procesie weryfikacji autentyczności deklarowanych prawd.

Mając na względzie wagę składanego świadectwa, które musi być prawdziwe i adekwatne do postępowania, należałoby wysnuć wniosek, że każdy, kto pragnie identyfikacji z grupą wierzących, powinien być gotowy zwerbalizować swoje doświadczenie nawrócenia. Świadectwo jest wówczas postrzegane jako swoiste spoivo grupy. Takie spojrzenie współgra z wcześniej omawianymi poglądami na temat społecznej roli autonarracji, której przypisuje się funkcję podtrzymywania tożsamości i spójności grupy, uzasadniające wierzenia, wspólne normy i cele.

W części poświęconej środkom językowej ekspresji, zwróciłam uwagę na obecność elementów kanonicznych. Nie można pominąć charakterystycznych sformułowań, takich jak: *Spotkać Jezusa; Narodzić się na nowo; Poprosić Jezusa, aby stał się osobistym Panem i Zbawicielem*. Obecność takich wyrażeń dowodzi, iż komunikacja, w omawianej grupie społecznej, nosi znamiona społecznie uwarunkowanej odmiany języka. Mimo że obecność charakterystycznych sformułowań jest odczuwalna, z trudem przychodzi uszeregowanie ich w ramach gatunków wypowiedzi typowych dla komunikacji religijnej. Wydaje się, że gatunki te należy traktować jako kategorie o rozmytych granicach, a charakterystyczne zwroty jako elementy, nie poddające się łatwej klasyfikacji w ramach określonego typu wypowiedzi. Te same zwroty mogą pojawić się w modlitwie, kazaniu czy świadectwie nawrócenia. Płynność granic gatunkowych najprawdopodobniej wynika z wysokiego stopnia potoczności języka. Należy podkreślić,

⁴¹ J. Trzebiński, dz. cyt., 1992, s. 90–91.

że w omawianej grupie wyznaniowej, organizacja kluczowych wydarzeń, np. sprawowanie nabożeństwa odbywa się przy niemal wyłącznym udziale mowy spontanicznej, nienaznaczonej wpływami formuł liturgicznych czy symbolicznych gestów.

Stromberg⁴², w swojej monografii poświęconej specyfice ewangelikalnego świadectwa nawrócenia, używa terminu „narracja konwersyjna” (*conversion narrative*) i wielokrotnie podkreśla, że istnieje wiele podobieństw pomiędzy tym aktem a rytuałem. Zwraca uwagę na rolę języka w procesie konstruowania narracji. Podkreśla jednocześnie, że wydarzenie z przeszłości zaczyna funkcjonować własnym życiem, kiedy ubierze się je w słowa i osnuje emocjami. Podważa obiektywny charakter narracji konwersyjnej, jak również mit o referencyjnej funkcji języka jako nadrzędnej cesze kodu językowego. Dotyczy to zwłaszcza rodziny języków indoeuropejskich, którą cechuje obiektywny, niezależny od kontekstu, związek pomiędzy językiem a rzeczywistością⁴³. Stromberg proponuje, idąc śladami słynnych etnografów, takich jak Bronisław Malinowski czy Dell Hymes, traktować język w kategoriach zachowań lub czynności komunikacyjnych. W podobny sposób można postrzegać świadectwo nawrócenia, ponieważ, jak się okazuje, jest to wypowiedź o znaczeniu konstytutywnym dla społeczności wierzących, spełniająca wiele pragmatycznych i społecznie uwarunkowanych funkcji.

Bibliografia

Bachtin M., *Estetyka twórczości słownej*, przeł. D. Ulicka, Warszawa 1986.
Biblia to jest Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu (pot. *Biblia Warszawska*), Warszawa 1975.

Dunaj B., (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, Warszawa 2001.

Gajda S., *Gatunkowe wzorce wypowiedzi*, w: *Polska genologia lingwistyczna*, red. D. Ostaszewska, R. Cudak, Warszawa 2008.

Gergen K., Gergen M., *Narrative of the self*, w: *Studies in social identity*, red. T. Sarbin, K. Scheibe, Nowy York 1983.

Gergen K.J., Gergen M., *The social construction of the narrative accounts*, w: *Historical social psychology*, red. K. Gergen, M. Gergen, Hillsdale 1984.

Hałas E., *Konwersja. Perspektywa socjologiczna*, Lublin 1992.

Modnicka N., *Małe światy polskiego ewangelikalizmu. Studium z antropologii interpretatywnej*, Łódź 2013.

⁴² P. Stromberg, dz. cyt., 1992.

⁴³ P. Stromberg, dz. cyt., 1992, s. 6–7.

Nowak M., *Emocjonalizmy w świadectwach – gatunkowej formie wypowiedzi języka religijnego*, w: *Funkcja emocjonalna jednostek językowych i tekstowych*, red. K. Wojtczuk, A. Wierzbicka, Siedlce 2004.

Stromberg G., *Language and self-transformation. A study of the Christian conversion narrative*, Cambridge 1993.

Szymczak M., (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1981.

Trzebiński J., *Narracyjne konstruowanie rzeczywistości*, w: *Narracja jako sposób rozumienia świata*, red. J. Trzebiński, Gdańsk 2002.

Trzebiński J., *Narracyjne formy wiedzy potocznej*, Poznań 1992.

Źródła internetowe

<https://www.youtube.com/watch?v=G-njw4eZH-Y>;

Adhortacja apostołska papieża Pawła VI pt. *Evangelii nuntiandi. O ewangelizacji w świecie współczesnym*, dostęp za pośrednictwem portalu Opoka, dnia 29.06.2016 http://www.opoka.org.pl/biblioteka/W/WP/pawel_vi/adhortacje/evangelii_nuntiandi.html;

Definicja terminu: „skrypty poznawcze” zaczerpnięta z portalu „naukowiec.org”, dostęp dnia 03.11.2016 http://www.naukowiec.org/wiedza/psychologia/skrypty-poznawcze_1082.html

Streszczenie

Świadectwo nawrócenia jako autonarracja z perspektywy językowo-psychologicznej. Analiza problematyki na przykładzie wypowiedzi chrześcijan ewangelikalnych

Artykuł poświęcony jest rozważaniom nad specyfiką wypowiedzi zwanej „świadectwem nawrócenia” wśród chrześcijan ewangelicznych. Omawiana problematyka koncentruje się na zagadnieniu autonarracji jako przydatnej koncepcji, pozwalającej spojrzeć na świadectwo nawrócenia z perspektywy językowej, społecznej oraz psychologicznej, między innymi, jako na mechanizm o potencjale grupotwórczym. Analiza uwzględniła aspekty związane zarówno z formułą konstrukcyjną świadectwa, jak i językowymi wykładnikami tej wypowiedzi, ze szczególnym uwzględnieniem składników kanonicznych.

Summary

Conversion testimony as autobiographical narrative from a linguistic and psychological perspective. The analysis of the issue based on selected utterances of evangelical Christians

The paper explores the notion of conversion testimony among Evangelical Christians. The main focus of attention is given to the conception developed among social scientists, called ‘autobiographical narrative’. Even though the testimony is primarily considered as a speech act, we may view it in terms of an intrinsic, group-forming mechanism that lays the foundation of every evangelical Church. The empirical section applies the autobiographical narration formula to the analysis of the construction of the conversion testimony. In addition, it draws reader’s attention to the problem of canonical language of the conversion testimony